

Nepravočasno vnovično pisanje: spomin in samocenzura v Camusevem *Prvem človeku*

Peter Dunwoodie

Goldsmiths – University of London
p.dunwoodie@gold.ac.uk

Cenzura neizbežno generira podobe represivnih režimov, prohibicije in sankcij. Na ta način vsiljuje sliko avtorja kot figure, ki je transgresivna, heroična in subverzivna; predstavi ga bodisi kot žrtev ali kot malopridneža. Toda cenzura v resnici ne potrebuje vedno zunanjega agenta; ko privzame obliko samocenzure, se pogosto zabrišejo meje med pišočim subjektom in represivnimi mehanizmi in institucijami. Prispevek se bo osredotočil na znani primer samocenzure v pisanju francoskega avtorja Alberta Camusa ter njegovo soočanje z alžirsko vojno za neodvisnost. Raziskali bomo nekatere mehanizme, s katerimi so bile potlačene pritožbe ene skupnosti, da bi utemeljili zahteve druge. Skušali bomo pokazati, da je Camusev Prvi človek političen tekst, ki išče načine, kako bi s pomočjo procesa selektivnega spominjanja ponovno napisal oz. pre-pisal zapuščino francoskega kolonializma v Alžiriji ter tako ustvaril etični temelj za dialoški političen projekt.

Ključne besede: literatura in cenzura / francoska književnost / avtobiografski roman / zgodovinski spomin / Camus, Albert / samocenzura / Alžirija

UDK 821.133.1.09Camus A.

Prispevek bomo uokvirili z dvema citatoma Alberta Camusa, saj odlično povzemata tako témo našega pisanja kot tudi Camuseve etične nazore. Prva misel je iz pisateljevega zgodnjega esaja *Mit o Siziifu*, druga pa iz nedokončanega romana *Prvi človek*, ki je izšel leta 1994, trideset let po Camusevi smrti.

Človek je bolj človeški zaradi stvari, ki ostanejo neizrečene, kot zaradi izrečenih.

/.../

Ne, človek se zadržuje. To je njegovo bistvo, saj drugače ...¹

I

Albert Camus je cenzuro dobro poznal. Konec koncev je moral leta 1940 – potem ko je več mesecev bil besedne dvoboje s cenzorji kolonialne oblasti – zapustiti Alžirijo. Vzrok je bila njegova odkrita opozicijska drža, ki jo je izkazoval kot novinar časopisov *Alger républicain* ter *Soir républicain*, ki sta imela podporo v delavskih sindikatih. Tudi cenzuro v vojnem času je dobro poznal, saj je kar nekaj let delal kot novinar vodilnega francoskega ilegalnega časopisa *Combat*. Prav pri pisanju za ta časnik je spoznal ter zavrgel cenzuro, ki so jo vsiljevali kapitalistični lastniki časopisne hiše. V petdesetih letih je ostro nasprotoval cenzuri govora, ki jo je zapovedoval totalitarizem tako leve kot desne politične opcije, in sicer vse od Španije do Madžarske.

A kot razkriva že naslov prispevka, poudarek naše raziskave ne bo na tovrstnem Camusevem udejstvovanju. Namesto na oblike javne cenzure, ki s političnimi, etičnimi, trendnimi in drugimi vzvodi pritiska na avtorjevo delo, se bomo osredotočili na učinkovanje zgodnejše, bolj intimne ali »predhodne« oblike cenzure: na *samocenzuro*. Pokazali bomo, da je roman *Le Premier homme* (Prvi človek), ki ga je Camus pisal tik pred smrtjo januarja 1960, primeren tekst za analizo samocenzure, in sicer iz dveh razlogov. Prvi se nanaša na družbeno-zgodovinski kontekst, v katerem je delo nastajalo, drugi pa je povezan z vlogo samocenzure pri genezi besedila. Objavljeno besedilo *Prvega človeka* ima tri dele: prvi del »Iskanje očeta« se osredotoči predvsem na iskanje prič, ki so poznale pisateljevega očeta (ubitega leta 1914 v bitki pri Marni); to pripoved avtor dopolnjuje z intertekstualnimi referencami na predvojno Alžirijo, segajočimi predvsem v čas začetka francoske kolonizacije leta 1848. Drugi del z naslovom »Sin ali prvi človek« je preplet zaključenih poglavij o družinskem življenju, otroških razigranostih, izobraževanju in podobnem z zgodbo o pripovedovalčevem napredku v času pripovedovanja, premiku v smeri samozavedanja v podobi »prvega človeka«. Tretji del, imenovan »Dodatki«, je priloga zapiskov, referenc ter misli, ki pričajo o gradivu, ki ga je avtor uporabil, ter o mnogoterih smereh, v katere bi se roman lahko razvil. Objavljeno, a ne dokončano besedilo je bolj avtobiografske kot fiksijske narave in prav ta ugotovitev bo tudi izhodišče za našo analizo vprašanja samocenzure.

Cilj našega pisanja je na kratko pregledati vzajemno delovanje novinarja in romanopisca. Povedano natančneje, ukvarjali se bomo z vprašanji, ki zadevajo politični kontekst. Tako bomo pokazali, kako je Camus s svojo pripovedjo o francoski kolonizaciji Alžirije, ki jo je pisal v petdesetih letih 20. stoletja, torej s pomočjo literature, skušal zaobiti stališče do alžirske vojne za neodvisnost iz leta 1954, ki se mu je sicer javno zavezal po letu 1956.

Kot je splošno znano, se je Camuseva vpletenost v alžirsko politiko začela precej pred letom 1954. Izpostaviti velja predvsem njegov znameniti napad na vladno politiko leta 1939 v obliki časopisnih člankov s skupnim naslovom »Misère de la Kabylie«. Pravzaprav je Camus vse od leta 1945 dalje veljal za najglasnejšega francoskega zagovornika pravičnega, liberalnega kolonializma, in če se je v pariških kulturnih krogih počutil nelagodno, je bil vzrok za to v veliki meri dejstvo, da je zelo glasno poudarjal svojo »kolonialno« identiteto. Ta identiteta je tvorila motivacijsko silo, ki je izgrajevala njegovo novinarsko stališče; to pa je utemeljil na svoji avtoriteti poznavalca alžirske kulture ter želji po informiranju, popravljanju ter preoblikovanju francoskih metropolitanskih interesov. Primer, ki ponazarja takšno pozicijo ter pripadajočo retoriko, smo vzeli iz enega Camusevih rednih člankov, objavljenih v liberalni reviji *L'Express*: »Če sodimo po zapisanem v nekaterih časopisih, človek resnično dobi vtis, da Alžirijo naseljuje milijon kolonialcev, ki vihtijo jahalne biče, kadijo cigare ter se prevažajo v kadilakih.« (21. 10. 1955)

Takšno prevladujoče prepričanje je zmotno, je trdil Camus. Bilo pa je zelo uporabno v politične namene, saj je metropolitansko Francijo razbremenilo zgodovinsko pogojene odgovornosti do regije:

Tam so se rodili, tam bodo umrli in želijo si le, da ne bi umrli v strahu in grožnjah, želijo si, da jih ne bi poklali v njihovih premogovnikih. Ali je res treba žrtvovati te pridne francoske delavce, ki živijo v oddaljenih vaseh, odrezani od sveta, da se pokorijo za množične grehe kolonialne Francije? (*L'Express*, 21. 10. 1955)

Camuseva opozicijska drža je očitna. Toda v nadaljevanju bo treba raziskati veljavnost avtoritete, na katero se avtor opira. Ali se ta nanaša na status dobrega poznavalca francoskega kolonializma, za kar se je Camus očitno imel, ali pa imamo pred seboj mednarodno priznanega avtorja, ki si je pridobil sloves humanista? In nadalje, ali je pri tem dovolj že nasprotovanje temu, kar je J. S. Mill imenoval »družbena tiranija dokse«? Ali je dovolj že potrditev pomena avtorjevih namer in razglasitev njihove prepričljivosti? Delni odgovor na zastavljena vprašanja lahko najdemo v zapisku iz leta 1957, ki je nastal kmalu po tem, ko je Camus prekinil sodelovanje pri časopisu *L'Express*: »Odločil sem se, da bom o Alžiriji molčal, saj se tako lahko izognem nepotrebnemu slabšanju tamkajšnjega stanja ter povezavam z nesmiselnim pisanjem, ki nastaja v zvezi z Alžirijo.«²

Takšno utišanje, radikalna samocenzura, s katero si je Camus odvzel pravico, da posega v javni prostor (z avtoriteto, katere moč se je s prejetjo Nobelovo nagrado leta 1957 nedvomno močno povečala), kaže na dejstvo, da njegovo sporočilo ni bilo ustrezno razumljeno. Napačno branje Camusevih misli je zapletalo njihov pomen, to pa je v javnosti še slab-

šalo nastalo situacijo. Implicitna moralna drža v navezi s perečo situacijo ter stvarmi, ki jih je bilo o njej dovoljeno ali pa prepovedano pisati, nemudoma odpre vprašanja o besedilu, kakršno je *Prvi človek*. Če odkrita politična intervencija ni bila dovoljena, potem je potrebno obrat v smeri avtobiografskega romana, ki ubeseduje identične probleme, razumeti kot prenos tistega, kar bi sicer ostalo v javnosti neizgovorjeno, v sfero literature. Povedano drugače, takšen obrat lahko učinkuje kot alternativno – prikrito – sredstvo transmisije avtorske pozicije, obenem pa tudi kot torišče, znotraj katerega je mogoče premagovati poenostavitve, ki so inherentne političnim ter žurnalističnim besedilom. Trdimo lahko, da se je Camus, potem ko je utišal svoj novinarski glas, zatekel v fikcionalizirano avtobiografijo, ki mu služi kot sredstvo emotivne, osebne identifikacije s skupnostjo Evropejcev in obenem pomeni izraz podpore njenemu prepričanju, da sodi v francosko Alžirijo.

Ustrezno se zdi opažanje, da je bil eden Camusevih poglavitnih ciljev v *Prvem človeku* preobrazba pedagoškega vzgiba, ki je bil v ozadju njegovih novinarskih prispevkov; želel je podati konkretne primere za tisto, kar je lahko v časopisnih člankih le *zatrjeval*. Tako je med piscem in bralcem ustvaril odnos sokrivde, s katero se je lahko posledično izognil molčečnosti, ki si jo je sam naložil. S tem bi lahko literatura, predvsem v obliki emotivne avtobiografske pripovedi, ki jo je izbral Camus, ubežala odkriti pripadnosti določeni politični opciji. Takšno pripadnost v javnosti najbolj izpostavijo prav novinarski prispevki,³ najučinkoviteje pa se ji je mogoče izogniti z izkoriščanjem značilnosti fikcije, da ubeseduje paradokse in uteleša heteroglosijo – torej lastnosti, ki jo skušata racionalni zapis ter politični argument izbrisati.

Camuseva zasebna korespondenca pa razodeva, da je imela njegova samocenzura še en, bolj fundamentalen motiv. V pismu dolgoletnemu prijatelju Jeanu Grenieru, ki je sledilo izdaji piščevih izbranih spisov o Alžiriji z naslovom *Chroniques algériennes* leta 1958, je Camus priznal sledeče:

Razmišljam podobno kot ti, saj tudi jaz mislim, da je za Alžirijo prepozno. Tega nisem omenil v knjigi /.../ saj menim, da je potrebno določene stvari prepustiti kolesju zgodovine – obenem pa tudi ne moreš kar zapisati, da je vsega konec. V takšnih primerih molčiš. Na to se zdaj pripravljam. (*Correspondance* 222)

Čeprav *Prvi človek* vsekakor predstavlja s čustvi nabito obrambo Evropejcev, lahko nostalgичno atmosfero večjega dela tega avtobiografskega besedila razumemo tudi kot znak čisto zasebnega priznanja poraza. Umik v takšen zasebni register spreminja avtorjevo iskanje (in dokončno izgubo) očeta v alegorijo, ki se pojavlja v besedilu o žalovanju ob »izgubljeni« Alžiriji, o katerem Camus pripoveduje v pismu Grenieru. Za to podobo

prepoznanega poraza se pravzaprav skriva še bolj esencialna izguba: za moškim, ki se identificira s pomočjo tega, kar počne, ter tako uteleša kolonijo kot prizorišče akcije, leži podoba matere, prvobitno prizorišče, ki predstavlja Alžirijo kot vir vsega bivajočega. Moteče odsotna je v polnosti svoje prezence – ahistorična, prvinska, monosilabična – kot nedosegljivi vir ždi v tistem središču knjige. Camus je pogosto izjavljal, da za Alžirijo ni pripravljen sprejeti nobene politične rešitve, ki bi ga »izkoreninila« in ga v lastni domovini napravila za tujca. Vendar pa lahko iz tretjega dela *Prvega človeka* z naslovom Dodatki razberemo, da se je avtor ves čas pisanja zavedal, da je situacija prav takšna. Zapiše namreč: »To bi morala biti *hkrati* zgodba o koncu nekega sveta – prepredenega z domotožjem po tistih svetlih letih« (282).

Tesnoba, ki preveva besedilo in stoji v nasprotju z epizodami, ki govorijo o srečnem otroštvu (o šolanju, igranju in podobnem), ostaja neraziskana, je področje močnega emocionalnega naboja, ki kaže na zavedanje, da je imela pripadnost vedno prej obliko želje kot pa resnične realizacije. Avtobiografija previdno artikulira raj, ki pa je že izven dosega (to je »paradis perdu« iz piščevih zgodnjih zapisov). Mati uteleša tako primarnost, ki je ni mogoče ubesediti (319), kot tudi drugačno obliko bivanja, ki je izven domene zgodovine in vključuje imanentnost izvora. Pripovedovalec izrazi premik od ene lastnosti k drugi v enem samem stavku: »Ko ob očetovem grobu začuti, da čas razpada – ta novi časovni okvir je okvir te knjige« (217).

II

Prišli smo do vprašanja, ki zadeva vlogo samocenzure pri genezi teksta. Da bi upravičil zahtevo po priznanju korenin, se Camusev roman o skupnosti Evropejcev ni mogel izogniti izbrisu oziroma predvsem *žanikanju* zgodovinskega nasilja kolonialnih sil. Z izborom avtobiografskega načina naracije si Camus prizadeva opravičiti takšne izbise, in sicer z vpenjanjem pripovedi v patos družinskega zavezništva – kljub pogostim izbruhom nasilja s strani »teroristov« iz petdesetih let 20. stoletja, »banditov« vsakodnevnega kolonialnega življenja ter »sovražnosti« med Arabci leta 1848 (174). Camus vedno znova poudarja, da prikazuje oziroma se identificira – v obsegu, ki mu ga dovoljuje njegovo intelektualno zaledje – le z delom skupnosti, z »nedolžnim civilnim prebivalstvom«, v imenu katerega je leta 1956 tudi sprožil svoj k federaciji stremeč »Poziv k civilnemu premirju«. To skupnost je potrebno braniti pred površnimi globalizacijskimi oznakami ter tendencioznimi poenostavitvami, ki so oblikovale francosko javno mnenje in proti katerim so se borili Camusevi žurnalistični prispevki.⁴ Gre

za skupnost, ki jo je v javnih govorih ter v besedilih objavljenih pred letom 1957 Camus označil za »mojo mater in mojo družino/skupnost«.

Nedokončani roman lahko razumemo kot posredno obliko ponovnega političnega angažmaja, in sicer s pomočjo premika v zrenjih, ki so jih začrtali nasprotujoči si svetovni nazori, hkrati pa tudi z oporekanjem abstrakcijam, ki jih generira politika (kot na primer »kolonizacija«, »kolonist«, »terorist« ...). To je pisec dosegel z izogibanjem neposredne konfrontacije s politično sfero; namesto tega je raje izpostavil (i) zasebnost, (ii) humanistično etiko ter (iii) retoriko nostalgije. Vsekakor besedilo ne artikulira grenke resnice, ki jo Camus prav tako ni izrekel v sočasni zbirki z naslovom *Algerian Chronicles*: saj je bilo – kot je bilo mogoče napovedovati prihodnje dogodke – »za Alžirijo že prepozno«.

Navkljub takšni samocenzuri – lahko bi rekli, da gre za zavestno zanižanje neizbežne podvrženosti besedila cenzuri – po drugi strani *Prvi človek* izraža gorečo željo po alternativni perspektivi, perspektivi, ki je ahistorična, pravzaprav mitična. Kot takšna naj ne bi bila osnovana na spominih na *pretekle* krivice ali pa na politiki in zgodovini, temveč na eksistencialni ideji pripadanja, ideji, nujni za *projekt*, ki bi dovoljeval harmonično sobivanje skupnosti Evropejcev ter muslimanske večine. Selektiven prikaz tako izpolnjuje dvojno vlogo: najprej izloči »uboge belce« [*petits blancs*] iz (zgodovine) tako imenovanih »zlorab« kolonialne moči, nato pa jih, z izpostavljanjem njihove revščine ter nemoči, poveže z muslimanskimi množicami. Da bi poudaril takšno rekonfiguracijo, se pisec odloči, da bo v ospredje postavil spomine običajnega delavskega razreda [*petites gens*], ki ni nikoli aktivno posegal v Zgodovino – ki je bil, tako Camus, pravzaprav celo življenje žrtev.⁵ Tu je tudi vzrok, zakaj je osrednji poudarek ves čas na subjektivnosti, razumljeni kot podlagi za novo etiko, ki izpostavlja načela individualnega in mogočega, ne pa strukturiranost in historičnost. Prav od tod izvira tudi izražanje preference do razdrobljene zgodbe in odmik od tradicije »velike pripovedi«. Takšen poudarek ima nenazadnje tudi intertekstualen učinek: kot razkrivajo Dodatki, Camus ni črpal podatkov o francoskih kolonialcih iz zgodovinskih zapisov, ki kritično zrejo na opisane dogodke, temveč se je v prvi vrsti opiral na neposredno izkušnjo, zapisano v spominih nekega prebivalca Alžirije, ki je tja prišel kot otrok leta 1848. Spomini, ki jih je zabeležil novinar in kasneje pisatelj Maxime Rasteil ter jih naslovil *A l'Aube de l'Algérie française. Le Calvaire des colons de 48* (*Zora francoske Alžirije. Kalvarija imigrantov leta 48*), opisujejo trpljenje ter težaško delo preprostih priseljencev leta 1848.

Alternativo neposredni vpletenosti v Zgodovino – z veliko začetnico – tako ponujajo razdrobljene pripovedi preprostih ljudi, predvsem s svojo močno noto subjektivne, doživete izkušnje. V Dodatkih Camus opazi

»odsotnost zgodovinskega gradiva«, ki bi pričalo o francoski politični, ekonomski ter administrativni reorganizaciji Alžirije (268). Menimo, da gre za bistveni manko, ki je pravzaprav botroval nastanku Camusevega dela ter dovolil, da *Prvi človek*, sredi politične in humanitarne krize, deluje kot dopolnilno gradivo. Roman naj bi izrecno deloval kot poklon ogroženi ter predvsem – gledano skozi zgodovinsko optiko – krivdno neoporečni skupnosti. Ampak, kot je to značilno za vse monumente in druge oblike spominov, delo poda le del resnične zgodbe.

III

S cenzuriranjem tradicionalno »zgodovinskega« in z osredotočanjem samo na doživete izkušnje v obliki (avto)biografije Camus zagotavlja performativnost dela, ki priznava le svoj status spominskega zapisa o skupnosti (ter posredno tudi pripovedi o žalovanju za to skupnostjo), ki so ji bila odvzeta tako želja po samoreprezentaciji kot sredstva za njeno realizacijo. Povedano krajše, Camus spremeni skupnost v kolektivno podobo, ki spominja na pričo »superstes« ali pričo-preživelega, o kateri govori Giorgio Agamben (*Homo sacer*, 1995); taka kolektivna podoba nujno implicira tudi pristranskost, ki zadeva verodostojnost ter odkritost takšne priče. In ker je obujanje spominov vedno nezanesljivo, delno – enako kot retorika negotovosti, nedokončanosti in končne frustracije, ki spremlja takšno obujanje preteklosti –, se konkretizira v obliki razdrobljene naracije, o kateri smo govorili in ki je utelešena v obliki neskončnega števila delcev ter fragmentarnih dokazov, na katere naletimo, kadar se odločimo izkopavati preteklost »ljudstva brez spomina« (*peuple sans mémoire*) (97).⁶

Ker Camus kot osrednji topos v pripovedi izpostavlja dostojanstvo revščine delavskega razreda, katerega poglobilni cilj ni bogatenje, temveč preživetje,⁷ se lahko njegovo besedilo izogne kolonialnim navadam pridobivanja ter produktivne destrukcije, vprašanju kapitalističnega izkoriščanja in procesu, ki je, kot potrjuje zgodovina, temu lasten – razlaščanju. V najboljšem primeru Camus vidi ta dejanja kot dejanja kapitalistične manjšine,⁸ raje se osredotoči na pomanjkanje ter izkoriščanje delovne sile s strani drugih akterjev. Nadalje se Camus z izogibom običajni pozitivni oceni takšnih operacij, torej izpostavljanja »prednosti kolonializacije«, operacij v imenu Napredka, ne le izogne prevladujoči doksi tistega časa, ampak zaobide tudi teleološko interpretacijo, v okviru katere bi delavskemu razredu vsekakor pripadla določena vloga ter zgodovinska odgovornost, ki bi imela sporen značaj. Namesto tega Camus postavlja v ospredje neposredno izkušnjo, lokalno zgodovino malega obsega tistih, ki jih je v štiridesetih letih 20. sto-

letja imenoval »l'homme réel, l'homme de tous les jours, l'homme concret« (»realni, vsakdanji, konkretni posameznik«).⁹

Seveda ne moremo predvidevati, kako bi se *Prvi človek* nadalje oblikoval. Vemo pa, da se je Camus v polni meri zavedal učinkov kolonialne politike. V članku, ki je izšel v časopisu *Combat* oktobra leta 1944, je bil pisec precej manj diskreten in je odkrito obtožil ideologijo desne politične opcije evropske skupnosti v Alžiriji. Ta obtožba v nasprotju s *Prvim človekom* ne poskuša obenem oprati krivde z rok delavskega razreda:

Res je, bilo bi neumno, če se ne bi zavedali, da (francosko prebivalstvo v Severni Afriki) v večini podpira vichyjski režim. In da se podpora izkazuje iz enakih vzgibov kot nasprotovanje kakršni koli politiki, ki bi želela osvoboditi domorodno prebivalstvo. Tisto, čemur tam bodisi upravičeno ali pa neupravičeno pravijo kolonialna mentaliteta, se je vedno zoperstavljalo inovacijam, četudi so jih terjale najbolj elementarne potrebe. (*Oeuvres complètes II* 544)

Combat tako kaže na ključni problem, ki je desetletje pozneje v *Prvem človeku* ostal neizgovorjen. V romanu se je bilo namreč potrebno referencam na rasizem »ubogega belega človeka« izogniti ter na ta način podpreti humanistično alternativo. Prav zato se je v glavnem junaku med burnim pogovorom o terorizmu nedvomno nabralo občutje jeze; junakov arabski prijatelj trdi, da mati lahko nosi del kolektivne krivde, pripovedovalec pa agresivno zatrjuje, da obstajajo nedolžni posamezniki (277). *Zmožnost nedolžnosti* je resnično centralni problem v romanu, hkrati pa tudi motivacijska sila, ki je vodila Camusa pri njegovih odločitvah. Je tudi gonilna sila za vodilnim motivom priznanja, ki prevladuje v Dodatkih (gl. 311, 317, 319). A brez represije bi bila nedolžnost nemogoča, priznanje pa nepotrebno. Vztrajna krivda, ki spremlja represijo, vznemirja *Prvega človeka*, torej portret tega, čemur je Camus rekel Alžirija »težavnih zavojevalcev«.

Glavno vprašanje, o katerem želi *Prvi človek* razpravljati, je vprašanje odgovornosti ter individualne nedolžnosti. Čeprav Camus naznani, da je bil njegov cilj »rešiti to ubogo družino pred usodo ubogih, to pa pomeni pred popolnim in dokončnim izbrisom iz zgodovine« (293), besedilo razkriva, da bi moral spomin pri takšnem dejanju igrati dvojno vlogo. Če ga postavimo v kontekst »materne in družine« na avtobiografski ravni, je naloga spomina obuditev, zavestno izkopavanje in sestavljanje spominskih drobcev, za katere mora pripovedovalec na koncu priznati, da ostajajo trajno nepopolni. Po drugi strani pa spominjanje na kolektivni ravni, obujanje portreta alžirskih Evropejcev nič več ne igra hevristične vloge. Instrumentalizirani spomin nasprotno zagotavlja zgolj to, da bodo alžirske skupnosti ostale ujete v neprestano spreminjajoče se antagonizme preteklosti. Ampak kot že dolgo nakazuje psihoanalitična praksa, spomin deluje

tudi tako, da pozabljam. Pozabljanje je tako očitno lahko rezultat samocenzure, lahko pa je tudi bistveni sestavni del spomina, kot nas opominja filozof Paul Ricœur. Prav tako je tudi predpogoj za samo delovanje spomina ter za proces zdravljenja.¹⁰

Naj zaključimo s kratkim in splošnim opažanjem o besedilu, ki je, sredi gibanja proti kolonizaciji, ostalo nedokončano. *Prvi človek* prikazuje, kako samocenzura nima nujno negativnega predznaka ter da nasprotovanje samocenzuri avtomatično ne implicira nekaj »bolj resničnega«, kot nas pogosto učijo splošno razširjene, a pristranske prakse. Menimo, da je samocenzura lahko nujen predpogoj za prihodnost, ki je politično in etično mogoča – za nekaj, kar je bilo še posebej dobro ponazorjeno v procesu resnice in sprave v Južni Afriki. V ozadju Camuseve težnje po takšnem procesu v času francosko-alžirske vojne je njegova filozofija, za katero je rad zatrjeval, da ga, kadar govori o Zgodovini, navda s pesimizmom, kadar pa se nanaša na človeški Subjekt, občuti optimizem. Z uporom proti doksi, ki so jo zagovarjali tako francoski kot alžirski ekstremisti, je Camus poizkušal ponazoriti ne le to, da posameznikova svoboda ostaja nedotaknjena – da v pričujoči krizi ni na delu nekakšna sila zgodovinske neizbežnosti – ampak tudi, da je v takšnih časih najbolje utelešena prav v »zamolčanem«. Zdi se, da je pomen, ki ga ima *Prvi človek* za naš razmislek, prav njegovo soočanje z implikacijami avtorjeve prostovoljne samocenzure.

Prevedla Leonora Flis

OPOMBE

¹ Prevodi iz *Prvega človeka* z izjemo uvodnega citata so delo Mojce Mihelič, vse ostalo je prevedla Leonora Flis. Številke strani v besedilu se nanašajo na izvirna francoska besedila. Kadar je to mogoče, so v slovenskem prevodu zaradi ekonomičnosti izpuščene opombe z originalnimi francoskimi citati – gl. angleško različico iste razprave v tej izdaji (opomba urednika).

² Nedvomno se drugi razlog za samocenzuro bje s splošnim pedagoškim poslanstvom, ki ga je najti v Camusevih spisih o Alžiriji – znak precepa, v katerem se je pisec znašel. V Parizu je isto leta pri založbi Maspero izšlo eno najbolj znanih cenzuriranih besedil v tistem času, *La Question* Henrija Allega (delo je spregovorilo o trpljenju, ki ga je moral avtor prenašati, ko so ga ujeli francoski padalci).

³ Besedilo izpod peresa zgovornega avtorja, kot je bil na primer Bernard Noël, nam nudi dober primer opisa dogodkov v Parizu: »Je suis dans un meeting pour la liberté de la presse, salle Wagram, en 1956. Les fascistes attaquent. Algérie française. Bombes lacrymogènes. On casse des chaises. On tape sur des têtes. Traînées de sang. L'Algérie française est jetée dehors. Tout est calme soudain dans la fumée, la toux, les pleurs. La police entre. La police qui devait nous protéger. La foule se lève et peu à peu recule contre un des murs. Gendarmes mobiles et gardiens de la paix emplissent tout l'espace qui se libère. Silence. Devant moi, face à face, un gardien de la paix. Tout à coup, flics et gendarmes cri-

ent. Les crosses et les bâtons se lèvent. Je tombe, frappé en travers du front; *L'Outrage aux mots* izraža njegovo obsodbo vojne v Alžiriji (Noël, *Le Château de Cène* 154) – cenzurirano leta 1973 zaradi »outrage aux mœurs«.

⁴ Camuseva zavrnitev vsakršnega javnega udejstvovanja se glasi takole: »[Q]ui pourrait donner bonne conscience par des déclarations sans risque pour moi, au fanatique stupide qui tirera à Alger sur une foule où se trouveraient ma mère et tous les miens« (*Cahiers Albert Camus* 196).

⁵ Gre za idejo, ki je osrednja tudi v *Chroniques algériennes*, kjer avtor govori o »les hommes de (s)a famille qui, de surcroît, étant pauvres et sans haine, n'ont jamais exploité ni opprimé personne« (897).

⁶ Glej tudi piščevno ključno spoznanje: »Vieux cimetière des colons, l'immense oubli« (303). V besedilu se ta termin uporabi kot tipizacija za celotno skupnost: »l'immense oubli qui était la patrie définitive des hommes de sa race, le lieu d'aboutissement d'une vie commencée sans racines. (...) Comme si l'histoire des hommes (...) s'évaporerait sous le soleil incessant avec le souvenir de ceux qui l'avaient vraiment faite« (179–181).

⁷ Takšno stališče se jasno izrazi, ko Camus potegne ločnico med situacijo na Madžarskem in v Alžiriji (pogosto so ga obtožili, da prevratništvu v Alžiriji ni bil dovolj »predan«): »Il n'y avait pas en Hongrie, installés depuis plus d'un siècle, plus d'un million de Russes (dont 80% de petites gens) que l'insurrection hongroise eût menacés dans leur vie et dans leurs droits et pas seulement dans leurs privilèges. [...] Le problème algérien se pose autrement: il faut assurer la liberté des deux peuplements« (*Cahiers Albert Camus* 197).

⁸ Pričujoče dileme izvirajo iz razlike, ki jo natančno začrta Jean Ricardou v 'La Révolution textuelle': »Penser en termes d'expression, c'est établir un dispositif dans lequel on ne songe pas immédiatement qu'il puisse y avoir censure: c'est à ce qui est dit, d'abord, que l'on s'intéresse. Penser en termes de sélection, en revanche, c'est établir un dispositif dans lequel on pense qu'il y a nécessairement censure: ce qui n'est pas choisi est refusé, recalé, exclu, censuré« (930).

⁹ »Intervention à la Table Ronde de 'Civilisation'«, *Oeuvres complètes II* 679.

¹⁰ *La Mémoire, l'histoire, l'oubli*.

LITERATURA

- Camus, Albert. *Cahiers Albert Camus* (6). Paris: Gallimard, 1987.
- . *Chroniques algériennes, Actuelles III*. Paris: Gallimard, 2002.
- . *Le Premier homme*. Paris: Gallimard, 1994. [Prii človek. Prevedla Mojca Mihelič. Ljubljana, Nova revija, 2002. Zbirka Samorog]
- . *Oeuvres complètes II (1944–1948)*. Paris: Gallimard, 2006.
- Camus, Albert; Grenier, Jean. *Correspondance 1932–1960*. Paris: Gallimard, 1981.
- Dunwoodie, Peter. *Writing French Algeria*. Oxford: Clarendon, 1998.
- Dunwoodie, Peter; E. J. Hughes (ur.). *Constructing Memories. Camus, Algeria and the »Premier homme«*. Stirling: Stirling University Press, 1998.
- Noël, Bernard. *Le Château de Cène*. Paris: Gallimard, 1990.
- Ricardou, Jean. »La Révolution textuelle«. *Esprit* 12 (1972).
- Ricœur, Paul. *La Mémoire, l'histoire, l'oubli*. Paris: Editions du Seuil, 2000.